

Atatürk Kitaplığı'nda Bulunan Bosna-Hersekle İlgili Yazmalar^(*)

Nail Bayraktar^(**)

Öz

Türkiye'deki kütüphanelerde Bosna-Hersek'li yazarların çok sayıda yapıları vardır. Bu yazıda Atatürk Kitaplığı'nda mevcut bazı yazmalar tanıtılmıştır. Bosna-Hersek'li yazarların yapıları halen mikrofişe çekilmektedir. Yazar, Makedonya ve Kosova kütüphanelerindeki yazmalar için de aynı uygulamayı önermektedir.

Abstract

Turkish libraries hold a large number of books written by Bosnian authors. In this article some manuscripts from the Atatürk Municipal Library have been introduced. Manuscripts written by Bosnian authors are being microfilmed currently. The author suggests that manuscripts held by Macedonian and Kosova libraries should also be microfilmed.

Kütüphanelerimizde Bosna-Hersekli müelliflerin eserleri pek çoktur. Bunların bir kısmı elyazmasıdır, bir kısmı da matbudur. Müelliflerden ilk akla gelenler divan sahibi Hersekli Arif Hikmet Bey ve İranlı Hafız Şirazi ile Şeyh Sadî'nin eserlerini Türkçeye çeviren Sudi Bosnevi'dir. Onları diğerleri takip eder. Bu arada yazma kitaplarda Bosnalı müstensihlerin de adlarına rastlanır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda hem yukarıda adı geçen şair ve müelliflerin, hem de diğer Bosnalı yazarların eserleri mevcuttur. Bunlardan el yazması olanlar daha çok Muallim Cevdet koleksiyonundadır. Basma kitaplar ise diğer koleksiyonlara dağılmış durumdadır.

Aşağıda örnek olarak alınan elyazması kitapların ilk ikisi Belgrat'a dair ise de, Bosna-Hersek'in yer aldığı coğrafi alanın genel tarihi ve orada yaşayan müslümanların sosyal durumu hakkında bilgi vermeleri bakımından ilgi çekicidir.

Birinci eser, Muallim Cevdet yazmalarından K.138 numarada 1-24

---

* XXX. Kütüphane Haftası'nın (30 Mart - 5 Nisan 1994) ilk günü Ankara'da düzenlenen "Bosna-Hersek ve Kaybolan Elyazmalarımız" adlı paneldeki metnin bir bölümü.

** Emekli Kütüphaneler Gn. Md. Yrd.

yapraklar arasında yer alan "Tuna nehrinin kıyılarındaki köy ve kasabalar" adlı risaledir.

Bu rishalede şu bilgiye rastlıyoruz: Sırp eyaletinin başkenti olan Belgrat, Sava ve Tuna nehirleri arasında kurulmuştur. Bu şehirde pek çok yahudi ve sırp vardır. Ancak, ahalisinin iki katı ehli islamdan ibarettir.

Muallim Cevdet koleksiyonunda bir başka yazma kitap "İbretnüma" adını taşımaktadır. "Vaka-i Hayretnüma" adlı bir yazma eserin zeylidir, yani ekidir. Kitabın konusu özetle şöyledir:

Belgrat zenginlerinden Akil ve Nâkil adlı iki kardeşten Akil, sırpların müslümanlar aleyhindeki düşüncelerine bakarak Belgrat'ın geleceğini tehlikeli görmüş ve 1825 yılında Mısır'a göç etmiştir. Nâkil ise Belgratta kalmıştır.

Çok geçmeden sırpları müslümanlara taarruza başlamaları üzerine Nâkil de diğer müslümanlar gibi malını mülkünü bırakarak Belgrat'tan kaçmış, perişan bir halde Mısır'a gidip kardeşi Akil'i bulmuştur.

O sırada orada bulunan Belgratlı Raşid Paşa adında biri, Nâkil'in Belgrat'ta geçirdiği sıkıntılı günleri ve müslümanların sırplardan gördükleri zulümleri sualli cevaplı bir şekilde tespit ederek Vaka-i Hayretnüma ismi ile üç ciltli bir kitap halinde kaleme almıştır.

Bu eserin birinci cildi basılmıştır. (İstanbul 1291 Divitciyan Matbaası. 251 s.) İkinci cildi Millet Kütüphanesi'nde Ali Emri Efendi yazmaları arasında 603 numaradadır.⁽¹⁾ Zeyli'de yukarıda belirtildiği gibi Muallim Cevdet Koleksiyonu'ndadır ve 0/3 numarada kayıtlıdır.

Atatürk Kitaplığı'nda bir diğer koleksiyon "Cevdet Paşa Evrakı" adını taşımaktadır. Meşhur tarihçi Ahmed Cevdet Paşa'nın el yazısı ile olan ve içinde bulunduğu olaylara dair tuttuğu notlardan teşekkül eden tezkireler bu koleksiyonu oluşturur. Bunlara Tezakir-i Cevdet adı verilir.

Tezkirelerden biri Cevdet Paşa'nın Bosna-Hersek'de teftiş için görevli olduğu döneme aittir. Oradan yazdıklarından bazı bölümleri birlikte okuyalım⁽²⁾.

¹ İstanbul Kütüphaneleri Yazmaları Kataloğu, 232-233 s.

² Tezakir-i Cevdet, Prof. Cavit Baysun tarafından dört cilt halinde yayımlanmıştır. Ankara 1953-1967 Türk Tarih Kurumu. (İkinci Basım 1986)

"Bu yaz Hersek'te sıcak fevkalade olup, mizanü'l-harare Reomür hesabıyla⁽³⁾ birkaç gün 38 dereceye vardı ve bir gün 42 dereceye çıkıp bazı camilerin üzerindeki kurnlar eridi."

"Yazın Hersek'te sıcaklar ne kadar şiddetli olduysa, bu kışın da Bosna o kadar fevkalade şiddetli soğuk oldu."

"Elhâsıl Saray Bosna bir güzel şehir olup maarif dahi terakkiye başlamış idi."

"Saray Bosnadaki Hüsrev Bey Evkafının hesaplarına bakıldı. Doğrusu hiç bir belde benzeri görülmemiş surette muntazam olduğu memnuniyetle tesbit edildi."

"Boşnakların erkekleri ve kızları pek ziyade ehli iffet ve ismet kişilerdir. Ahlakı bozulmamış bir kavimdir."

"Buna bir delil de Bosna'da geçerli olan alışveriş muamelesidir. Buranın ticari işleri sırf güven üzerine kuruludur."

Hıristiyanlara bile sorulduğunda; "Biz, islam ve hıristiyan birbirimize ödünç akçe veririz, karşılığında faiz almayız ve sent alıp vermek dahi âdetimiz değildir" deyu cevap vermişlerdi."

"Bu esnada sııpların pey der-pey tedarik-i seferiye ve taraf be-taraf talim-i hareket-ı harbiye ile meşgul oldukları ve mevsim-i baharda Bosna cihetine tecavüz edecekleri havadisi Saray Bosna'da şayi oldu."

Bunun üzerine Cevdet Paşa'nın öncülüğünde seferberlik hazırlıkları yapılır ve eli silah tutan herkes orduya katılır. Bu defa Avusturya memurlarından bazıları Boşnaklara;

"Siz asker yazılmağa rıza göstermişsiniz. Halbuki Osmanlı Devleti'nde malf sıkıntı var, size aylık veremez." diye onları bu kararından döndürmeğe çalışırsa da aldıkları cevap şu olur:

---

³ Bu sıcaklık ölççeğinde, sabit noktalar 0 ile 80 olarak kabul edilmiştir. (38 R° = 47,5 C° 42 R° = 52,5 C°)

"Para için askerlik etmek bizim dinimize yakışmaz. Biz askerlik vazifesini ancak din ve devlet için ifaya borçluyuz."

Görülüyor ki bu kahraman ve mazlum milletin başına felaket, ilk defa bundan iki yıl önce, 1992 yılında gelmiş değildir. Geçen yüzyılda da benzeri bir dram yaşanmıştır. Ancak bu son yaşanan dram, dünyanın gözü önünde bir vahşet halini almıştır. Avrupa neden sonra gerçeği görmüş ve Bosna-Herseğe yeni yeni yardım etmeğe başlamıştır. Ba'de harabi'l-Basra. Bu arapça deyimini Bosnaya uygularsak; ba'de harabi'l-Bosna. Yani, olan olduktan sonra.

Aynı duruma bir başka ülkenin düşmesini temenni etmemekle beraber, kötü ihtimalleri göz önünde bulundurmak ve tedbirli olmak düşüncesi ile, burada bir hususu ifade etmek istiyorum. Kültür Bakanlığı Bosna-Herseğe her türlü yardımda bulunmağa devam ederken, bir taraftan da Makedonya Cumhuriyeti ve Kosova özerk bölgesi ile kültürel anlaşmalar yapılarak onlara da yardımcı olmağa çalışmalıdır.

Kütüphaneler açısından onlara yapılacak yardım; bence, yazma kitapların mikrofilmlerinin çekilmesi konusunda bir müşterek çalışmaya gidilmedi. Eğer bugüne kadar Makedonya ve Kosova kütüphanelerinde yazma eserlerin mikrofilmleri çekilmedi ise veya işe başlanıp da tamamlanmadı ise, Türkiye'nin yardımı ile bunun sonuçlandırılması bir programa bağlanabilir.

Hatta mikrofilmlerin bir kopyasının Türkiye'de emin bir yerde saklanması da gündeme getirilebilir. Bu uygulama Makedonya ve Kosova tarafından kabul görürse, temenni edilmeyen bir harp vukuunda yazma ve nadir kitapların büsbütün ortadan kalkması önlenmiş olur. Balkanların kritik durumu muvacehesinde kültürel işbirliğinin alanı daha geniş bile tutulabilir.

Günümüzde artık kültürel varlıkları korumak, ait oldukları ülkenin görevi olduğu kadar diğer ülkelerin de görevi haline gelmiştir. UNESCO bunun için Bosna-Herseğe yardım elini uzatmaktadır. Bu kuruluşu desteklemek hatta tahrik etmek Türkiye'nin fazifesidir. Çünkü, Bosna-Hersekte yanan, yıkılan ve yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan bir anlamda Türk kültürüdür.